

BOGDAN KAWAŁKO

Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Zamościu

ANDRZEJ MISZCZUK

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

DYLEMATY IDENTYFIKACJI OBSZARU ORAZ FUNKCJI METROPOLITALNYCH LUBLINA

Abstract: Dilemmas of Identification of the Area and Metropolitan Functions of Lublin. This article was triggered by a debate on *The Conception of Physical Development of Poland*. In the first draft of the document Lublin did not have the status of metropolis. As a result of extensive lobbying on the part of municipal and voivodship authorities supported by local deputies, subsequent versions of the document listed Lublin as prospective metropolis. A question arises whether such ambitions are justified in the light of relevant literature and in view of the immediate surroundings of the town.

The preliminary delineation of the Lublin metropolitan area proposed by the Physical Development Office covers 41 gminas located in Lublin, Świdnik, Łęczna, and Lubartów poviats and inhabited by 708 thousand people. Various criteria were used to determine the municipal area including demographic, functional, social, economic, and topographic ones. Apparently, the demographic criterion must have been essential to ensure the required level of population.

However, a functional analysis clearly suggests that Lublin falls short of potential functions invariably associated with metropolis, and it is rather unlikely that the situation will change within foreseeable future. Lublin should substantially improve its accessibility and strengthen its formative role in Polish-Ukrainian contacts.

Wstęp

Impulsem do powstania opracowania stała się dyskusja nad *Koncepcją Przestrzennego Zagospodarowania Kraju*. W pierwszej wersji tego dokumentu Lublinowi nie przyznano statusu metropolii. Wywołało to

zdecydowanie negatywną – czemu trudno się dziwić – reakcję ze strony władz miejskich, lokalnych parlamentarzystów i aktywistów partyjnych. W efekcie lobbingu w kolejnej wersji *Koncepcji*, Lublin został potraktowany jako metropolia potencjalna. Powstaje jednak pytanie, czy w świetle literatury przedmiotu zarówno miasto, jak i otaczający je obszar słusznie pretenduje do miana metropolii. Odpowiedź na to pytanie składa się na treść prezentowanego opracowania.

1. Specyfika metropolii

Metropolia – zdaniem Maika¹ – jest formą miasta, wykształcającą się na pewnym etapie jego rozwoju, polegającą na umocnieniu lub wzmocnieniu pozycji w hierarchii układu osadniczego, na skutek wzrostu potencjału ludnościowego, kumulacji i oddziaływania na siebie różnych funkcji oraz koncentracji działalności gospodarczej. Znaczenie metropolii wynika z jej dostępności komunikacyjnej. Jej funkcje są efektem udziału w międzynarodowych i krajowych sieciach powiązań w sferze polityki, gospodarki, kultury i nauki, a specyfika wynika z możliwości rozwoju (źródło innowacji, miejsce ich szybkiej absorpcji, możliwość edukacji na wysokim poziomie, rozbudowana infrastruktura).

Można zatem stwierdzić, że miasto-metropolia m.in.²:

- przyjmuje – pochodzące z zagranicy – zasoby pracy, kapitału, towarów i usług, ale jednocześnie jest ich eksporterem;
- jest siedzibą instytucji reprezentujących struktury zarządzania międzynarodowych korporacji gospodarczych, a także miejscem lokalizacji instytucji finansowo-bankowych o znaczeniu międzynarodowym;
- ma wysoką dostępność komunikacyjną (szybkość i regularność połączeń) tak w kraju, jak i z zagranicy (autostrady, szybka kolej, międzynarodowe lotnisko);
- jest miejscem lokalizacji najwyższego standardu placówek naukowych, technicznych i kulturalnych;
- ma rozwinięty sektor usług, przystosowany do obsługi klientów zagranicznych;
- ma na swoim obszarze, środki masowego przekazu o znaczeniu międzynarodowym;
- jest miejscem organizacji różnego typu spotkań międzynarodowych (kongresów, wystaw, festiwali itp.);

¹ W. Maik (2003), s. 13-14.

² B. Jałowicki (1999), s. 32 oraz J. J. Parysek (2003), s. 24.

- jest miejscem lokalizacji instytucji krajowych i regionalnych, mających markę międzynarodową;
- prowadzi aktywny marketing zarówno krajowy, jak i zagraniczny;
- wykazuje przewagę powiązań społeczno-gospodarczych i kulturalnych z innymi metropoliami i dużymi miastami nad powiązaniem z własnym regionem.

Ze względu na stopień rozwoju funkcji metropolitalnych można wyróżnić – zdaniem Paryska³ – metropolie: światowe, kontynentalne, subkontynentalne i krajowe. Z badań Ilnickiego, przeprowadzonych nad identyfikacją metropolii w polskim systemie osadniczym wynika, że za metropolię kontynentalną można uznać Warszawę, potencjalnie mogą nimi stać się: Kraków, Poznań, Wrocław i Gdańsk⁴. Z kolei w ramach prac programu ESPON w Polsce zidentyfikowano osiem aglomeracji mających charakter metropolitalny. Są to aglomeracje: gdańska, katowicka, krakowska, łódzka, poznańska, szczecińska, warszawska oraz wrocławska. Tylko aglomeracja warszawska znajduje się w wyższej klasie europejskiej. Pozostałe zostały uwzględnione dzięki potencjałowi demograficznemu, którego próg to minimum 300 tys. mieszkańców dla miasta centralnego oraz 500 tys. mieszkańców dla całej aglomeracji miejskiej. Poza ośmioma już wymienionymi, wszystkie kryteria identyfikacji spełnia także aglomeracja bydgosko-toruńska. Pozostałe aglomeracje polskie nie spełniają obecnie kryteriów europejskich obszarów metropolitalnych. Dlatego w okresie objętym Narodowym Planem Rozwoju na lata 2007–2013 należałoby przewidzieć pakiet przedsięwzięć i narzędzi ukierunkowanych na wzmacnianie funkcji metropolitalnych w 2-3 ośrodkach (poza ośmioma już zidentyfikowanymi) wschodniej Polski, w tym Lublina. Celem takiej strategii byłoby stworzenie, w relatywnie nieodległej przyszłości, pełnowartościowych metropolii. W przypadku Lublina można rozważyć kwestię, czy jest on lub staje się metropolią krajową.

2. Delimitacja obszaru metropolitalnego Lublina

Metropolia jest efektem procesów aglomeracji (koncentracji) i deaglomeracji (dekoncentracji). Proces urbanizacji w swych początkowych fazach jest związany z dominacją sił przyciągających, powodujących koncentrację ludności i potencjału gospodarczego na niewielkim obszarze.

³ J. J. Parysek, *op.cit.*, s. 23.

⁴ Por.: D. Ilnicki (2003), s. 61-72.

W efekcie powstają duże miasta, przybierające formę aglomeracji lub konurbacji. W miarę rozwoju ich funkcji pojawiają się siły odśrodkowe, powodujące rozwój zewnętrznej strefy aglomeracji. Obszar poddawany zarówno siłom dośrodkowym, jak i odśrodkowym można określić mianem obszaru metropolitalnego⁵. W przypadku Łodzi obejmuje on obszar o promieniu ok. 20-30 km wokół miasta⁶. Z badań przeprowadzonych dla Warszawy wynika, że zasięg obszaru metropolitalnego także na ogół nie przekracza 30 km⁷.

Presja ze strony wielu miast na tworzenie obszarów metropolitalnych wynika m.in. z następujących przesłanek: oczekiwanego prestiżu, spodziewanego dostępu do dodatkowych funduszy unijnych, a także możliwości zawłaszczenia niektórych kompetencji decyzyjnych – otaczających miasto – gmin. W różny sposób artykułowana jest swoista niechęć i opór w tym zakresie gmin położonych w strefie bezpośredniego oddziaływania Lublina (np. w gminie Konopnica – konflikt wokół przebiegu obwodnicy Lublina, czy w gminie Niemce, kosztem której władze Lublina chciały zwiększyć obszar miasta, w ten sposób przejmując Giełdę Rolną Elizówka – Lubelski Rynek Hurtowy S.A.). Wynika to z obawy utraty możliwości kształtowania własnego rozwoju i podporządkowania decyzjom władz miasta. Tym bardziej że wiele gmin położonych wokół dużych ośrodków miejskich należy do najbogatszych w Polsce (np. gm. Kobierzycze k/Wrocławia).

Istotne znaczenie przy delimitacji obszarów metropolitalnych powinno mieć zdefiniowanie precyzyjnych kryteriów zaliczania poszczególnych jednostek terytorialnych, określenie czy delimitacja odbywa się w układzie powiatów czy gmin, a także ustalenie czy gmina (powiat) ma prawo nie zgodzić się na zaliczenie do obszaru metropolitalnego. Brak zgody może bowiem prowadzić do zakłócenia ciągłości przestrzennej obszaru. Delimitacja oparta na granicach gmin może oznaczać kolizję z zachowaniem zgodności podziału na podregiony NUTS 3, istotne z punktu widzenia polityki strukturalnej Unii Europejskiej.

W przypadku Lublina zdelimitowany – przez Biuro Planowania Przestrzennego – obszar metropolitalny obejmuje 41 gmin z czterech powiatów: lubelskiego, świdnickiego, łęczyńskiego i lubartowskiego (ryc. 1)⁸. Zamieszkały jest on łącznie przez 708 tys. mieszkańców. Przy delimitacji uwzględniono różne kryteria (demograficzne, funkcjonalne,

⁵ S. Liszewski (2005), s. 28.

⁶ *Ibidem*, s. 45.

⁷ Por.: M. Smętkowski (2001), s. 98.

⁸ *Studium Delimitacji Lubelskiego Obszaru Metropolitalnego*, Lublin 2004.

Ryc. 1. Obszar metropolitalny Lublina – delimitacja wstępna

społeczno-ekonomiczne, fizjonomiczne)⁹. Trudno jest się nie oprzeć wrażeniu, że najważniejsze były jednak kryteria demograficzne związane z liczbą ludności, dzięki czemu obszar metropolitalny Lublina osiągnął wymagany potencjał ludnościowy. Świadczy o tym rozciągnięcie tego obszaru na północ na odległość ok. 50 km od Lublina. Zważywszy na to, że zarówno całe województwo lubelskie, jak i jego

⁹ 24 czerwca 2005 r. zawarto porozumienie partnerskie w sprawie Lubelskiego Obszaru Metropolitalnego między marszałkiem woj. lubelskiego, prezydentem Lublina oraz starostami: lubartowskim, lubelskim, łęczyńskim i świdnickim.

stolica mają charakter odpływowy, a ponadto cechują się ubytkami naturalnymi, można stwierdzić, że zasięg obszaru metropolitalnego powinien ulegać systematycznemu zwiększeniu dla zapewnienia odpowiedniego potencjału demograficznego.

W tym kontekście wiele pytań i wątpliwości budzi także przyjęta w *Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego* wizja rozwoju aglomeracji lubelskiej¹⁰. Według tych założeń centrum aglomeracji będą tworzyć dwa miasta: Lublin i Świdnik, zwane Lubelskim Zespołem Miejskim, zamieszkałe przez ponad 400 tys. mieszkańców. Ośrodkami węzłowymi aglomeracji będą miasta położone w tzw. obszarze megalitarnym Lublina, tj.: Lubartów, Łęczna, Piaski, Bychawa, Bełżyce, Nałęczów, oraz nowe miasta, takie jak: Kurów, Garbów i Markuszów (ogółem powyżej 90 tys. mieszkańców). W skład obszaru aglomeracji, oprócz wymienionych miast, włączono następujących 29 gmin: Bełżyce, Borzechów, Bychawa, Fajslawice, Garbów, Głusk, Jastków, Jabłonna, Kamionka, Kurów, Konopnica, Lubartów, Ludwin, Łęczna, Mełgiew, Milejów, Markuszów, Nałęczów, Niedzwica Duża, Niedźwiada, Niemce, Ostrówek, Puchaczów, Piaski, Serniki, Spiczyn, Strzyżewice, Wólka, Wojciechów (ogółem powyżej 200 tys. mieszkańców). Przewiduje się, że w 2030 r. obszar aglomeracji lubelskiej będzie zamieszkiwało ponad 700 tys. osób, przy czym odległość między przeciwległymi zewnętrznymi granicami tak zarysowanej aglomeracji wynosi ok. 100 km.

3. Identyfikacja funkcji metropolitalnych Lublina

W nawiązaniu do przytoczonych wcześniejszych rozważań teoretycznych oraz biorąc pod uwagę podstawowe wskaźniki¹¹, według których najczęściej określa się rangą metropolii, obejmujące m.in.: skalę ośrodka, siedziby przedsiębiorstw transnarodowych, technologie, kadry, naukę i centra laboratoryjne o znaczeniu globalnym, uniwersytety i studentów, giełdy, siedziby wielkich banków, lotniska, porty, życie kulturalne (literatura, teatr, kino, muzea) targi, kongresy, prasę, publikacje, telekomunikację, specjalistów o notowaniach globalnych można stwierdzić, że Lublin pełni niewiele funkcji metropolitalnych. Lista wskaźników akcentuje i podkreśla jakość metropolii oraz jej obecność na scenie europejskiej i globalnej. W Lublinie nie są zlokalizowane siedziby ani filie

¹⁰ *Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego* (2002).

¹¹ A. Kukliński (2000), s. 29.

korporacji międzynarodowych. Kapitał zagraniczny widoczny jest tylko w rozwijającej się sieci supermarketów. Zlokalizowana jest tutaj jedna centrala małego, regionalnego Wschodniego Banku Cukrownictwa.

Często się podkreśla wagę Lublina jako ośrodka akademickiego. Uczy się tutaj 87,6 tys. studentów. Jednak według najnowszego rankingu szkół wyższych „Rzeczpospolitej” pozycja lubelskich uczelni nie jest zbyt wysoka. Najwyższą lokatę uzyskał Katolicki Uniwersytet Lubelski (19 na 78 akademickich szkół wyższych), UMCS – 23, Akademia Medyczna – 33, Akademia Rolnicza – 35, Politechnika Lubelska – 46. W klasyfikacji metropolii nauki europejskiej tylko Warszawa znalazła się w czwartej dziesiątce tego rankingu¹².

Trudność włączenia Lublina w sieć europejskich metropolii wynika niewątpliwie także z jego niskiej dostępności komunikacyjnej. Nie przebiega tu żadna autostrada ani droga szybkiego ruchu. Czas przejazdu pociągiem na trasie Warszawa-Lublin jest niewiele krótszy niż na zdecydowanie dłuższym odcinku Poznań-Warszawa. Brak jest lotniska, a projekt jego lokalizacji w odległej o przeszło 30 km od miasta, słabo dostępnej w komunikacji drogowej i braku dostępności kolejowej, wsi Niedźwiada, nie poprawi sytuacji, jeśli w ogóle pojawią się inwestorzy zainteresowani budową tego typu obiektu. Sam Lublin ma także duże problemy komunikacyjne, związane z brakiem obwodnicy oraz koncepcji funkcjonowania układu komunikacyjnego miasta.

Zakończenie

W świetle zaprezentowanych rozważań można stwierdzić, że Lublin jest największym miastem wschodniej Polski, spełnia ważne funkcje na tym obszarze, jednak w świetle stosowanych kryteriów nie można określić go mianem metropolii. Z pewnością ma szanse nią zostać w perspektywie najbliższych kilkunastu lat. Będzie to uwarunkowane podniesieniem jego dostępności komunikacyjnej oraz wzmocnieniem jego roli w kontaktach polsko-ukraińskich. Istotne są także powiązania Lublina z otaczającymi miasto gminami i powiatami. Jednym z ważnych i trudniejszych problemów będzie precyzyjne ustalenie uprawnień władz aglomeracji (metropolii)¹³. Powinny one dotyczyć tylko wybranych zagadnień i dziedzin, a nie zagrażać podmiotowości lokalnych samorządów terytorialnych.

¹² *Ibidem*, s. 30.

¹³ Szerzej na ten temat pisze T. Markowski (2005), s. 8-24.

Literatura

- Ilnicki D., 2003, *Miasta polskie jako potencjalne metropolie o znaczeniu kontynentalnym (próba identyfikacji)*, [w:] *Funkcje metropolitalne i ich rola w organizacji przestrzeni*, I. Jażdżewska (red.) UŁ, Łódź, s. 61-72.
- Jałowiecki B., 1999, *Metropolie*. WSiFZ, Białystok.
- Kukliński A., 2000, *Transformacja przestrzeni europejskiej*. Studia Regionalne i Lokalne, 1, s. 23-33.
- Liszewski S., 2005, *Delimitacja obszaru metropolitalnego Łodzi*, [w:] *Obszar metropolitalny Łodzi – wyzwania i problemy*, K. Bald, T. Markowski (red.). Biuletyn KPZK PAN, z. 215, s. 25- 47.
- Maik W., 2003, *Pojęcie metropolii a problem badania funkcji metropolitalnych*, [w:] *Funkcje...*, op. cit., s. 9-17.
- Markowski T., 2005, *Zarządzanie obszarem metropolitalnym*, [w:] *Obszar metropolitalny Łodzi...*, op. cit., s. 8-24.
- Parysek J. J., 2003, *Metropolie: metropolitalne funkcje i struktury przestrzenne*, [w:] *Funkcje...*, op. cit., s. 19-40.
- Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego. Kierunki Polityki Przestrzennej*. Tom III. BPP Lublin 2002.
- Smętkowski M., 2001, *Nowe relacje między metropolią i regionem w gospodarce informacyjnej*. Studia Regionalne i Lokalne, 4, s. 83-101.
- Studium delimitacji Lubelskiego Obszaru Metropolitalnego*, Lublin 2004.